

Feqî (Bilal) Çolîg U Eseri Ey

İbrahim Dağılma

0000-0001-6521-119X

idagilma@bingol.edu.tr

Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Zaza Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Bingöl, Türkiye

Öz

Edebiyatta iki asıl unsur vardır. Yazar ve eseri. Her edebi eser, yazarının hayatı, gözlemleri ve bakış açısından doğrudan ya da dolaylı izler taşır; ondan kopmaz, ayrılamaz ve onun üslubuyla kıymetlenir. Edebi eser, yazarının duygu ve düşüncelerine tercüman olur. Yazarın anlatım tarzında ve sanat anlayışında onun hayatının etkisi vardır. Bu etki, bütüncül değil, işlevseldir.

Eser ve yazar ilişkisi kendini Zaza edebiyatında da hissettirir. Bu tesir, Feqî (Bilal) Çolig ve eserlerinde de dil ve üslup yönüyle görülür. Feqî Çolîg, medrese tahsili görmüştür. Bu sebeple onun eserlerinde din ve medrese etkisi alenidir. O, şu ana kadar Tefsirê Qur'onê Kerîm Zazakî, Mewlîdê Peximbêr Qey Tutonê Zazon, Qê Tûton Hîkayet o Cuyayîsê Peximberon, Dîwonê Îmamê Şaffî u Dîwonê Baba Tahirê Uryanî isimleriyle beş Zazaca eser yazmıştır. Bu eserlerden üçünü Arapçadan, birini Farsçadan Zazacaya çevirmiştir ve bir eseri de teliftir. Bu çalışma, Feqî Çolîg'in hayatını, eserlerini ve onun eserleriyle olan ilişkisini tanıtmak amaçlıdır. Kur'an-ı Kerim Meali ve çocuk Mevlidi ve diğer eserlerin çevrilmesinde Zazacayla dine hizmet amacı ve Zaza halkını bilgilendirmek gayesi güdülmüştür. Bingöl Zazalarından olan Çolig'in eserlerinde Bingöl ağızına ağırlık vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, dil, Zazaca, eser ve Feqî Çolig.

Atıf Bilgisi:

Dağılma, İbrahim. "Feqî (Bilal) Çolîg U Eseri Ey". *Bingöl Araştırmaları Dergisi* (Aralık 2025), 01-22. <https://doi.org/10.53440/bad.1800222>

Makale Bilgileri

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 09.10.2025

Kabul Tarihi: 21.11.2025

Yayın Tarihi: 31 Aralık 2025

Hakem Sayısı: İki Dış Hakem Değerlendirme Çift Taraflı Kör Hakemlik

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Benzerlik Taraması: Yapıldı - intihal.net

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir

Finansman: Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.

Etik Bildirim: @gmail.com

Lisans: CC BY-NC 4.0

Feqî (Bilal) Çolîg And His Works

İbrahim Dağılma

0000-0001-6521-119X

idagilma@bingol.edu.tr

Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Zaza Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Bingöl, Türkiye

Abstract

There are two main elements in literature. The author and his work. Every literary work bears direct or indirect traces of the author's life, observations and perspective; it cannot be separated from them. A literary work expresses the feelings and thoughts of its author. The author's life has an effect on his style of expression and understanding of art. This effect is not holistic, but functional. The relationship between the author and the work is also felt in Zaza literature. This effect is also seen in Feqî (Bilal) Çolîg and his works in terms of language and style. Feqî Çolîg received a madrasah education. For this reason, the influence of religion and madrasah is quite obvious in his works. He has written five Zazaki works so far under the names of Tefsirê Qur'onê Kerîm Zazakî, Mewlidê Peximbêr Qey Tutonê Zazon, Qê Tûton Hikayet o Cuyayîsê Peximberon, Dîwonê Îmamê Şafî u Dîwonê Baba Tahirê Uryanî. He translated three of these works from Arabic to Zazaki, one from Persian to Zazaki, and one of his works has been copyrighted. This study aims to introduce the life of Feqî Çolîg, his works, and his relationship with his works. In translating the Qur'an Meali, the children's Mevlid, and other works, the aim was to serve religion with Zazaki and to inform the Zaza people. Çolîg, who is one of the Bingöl Zazas, focused on the Bingöl dialect in his works. Çolîg did not adhere to a certain form and standard in written Zazaki.

Keywords: Literature, language, Zazaki, work and Feqî Çolîg.

Citation Information

Dağılma, İbrahim. "Feqî (Bilal) Çolîg And His Works". *Bingöl Araştırmaları Dergisi* (Aralık 2025), 01-22. <https://doi.org/10.53440/bad.1800222>

Article Information

Article Type: Research Article

Received: 12 April 2025

Accepted: 21 December 2025

Published: 31 December 2025

Number of Reviewers: Two external reviewers; double-blind peer review

Ethical Statement: Ethical principles were followed during the preparation of this study.

Similarity Check: Conducted – intihal.net

Conflict of Interest: No conflict of interest was declared.

Funding: No funding, grant, or other financial support was received.

Ethics Approval / Notification: @gmail.com

License: CC BY-NC 4.0

Dekotış

Edebiyat dı her nuštoğ, zey yo kerraya koşe yo. Wı miyanê o edebiyat dı qasê xebat, eser, tesir, zıwan u uslubê xu ramocneno, inqas ey ra behs beno. Derheqê heyatê ey u eseranê ey xebati bini viraziye. Edebiyat dı unsuri bingehi, nuštoği u eseri edebi yi. Melzemeyê edebiyati zıwan o. Eseri nuštoği zi mehsulê zıwani yo. Her nuštoğ pê zıwanê xu u qimetdayişê zıwanê xu veciyeno ver u wareyê edebiyati dı cayêko ercayi geno. Her zıwan dı eser nuştış lazım o u ino xızmet qey qalker u wendoğanê ê zıwani xızmetêko tor rınd u weş o. Eger ino zıwan, sebebânê ciyayan ra hetê mendış u qalkerdişi ra binê telukayê vindbiyayişi dı bo, edebiyatê nuşteki dı ereymendo, zaf qısey nibeno u eseri tay yeni nuştış ey ri wayırveciyayış lazım o. Qey hına yo zıwani verguretiş, emegdayış, cehdkerdiş, musayış, musnayış, nuştış u wendiş beno yo ehtiyaciya esıl.

Zazaki ri hetê qalkerdiş, nuştış, wendiş u edebiyati ra yo telukaya pil esta. Ino semed ra nim seserra peyin dı qey Zazaki wareyê nuşteki dı gam erziyayi u bı wesilayê ini gamanê erciyayan edebiyati Zazaki ri yo rayır biyo a u ino edebiyat hetê edebiyatê klasik, modern u şari ra yo şekl u form gureto. Şekl u form guretişê edebiyatê Zazaki dı her kede u xebat qimetdar a; labelê qimeto pil qey nuštoğanê inê edebiyati yo. Ini nuštoğan, ina bar niguretên xu mıl eyro qey Zazaki behsê edebiyatêk mumkin nibên. Ina çarçewa dı heyat u eseranê ini nuštoğan zanayış, inan ra behskerdiş u daşinasnayişê inan muhim o.

Ina xebat zi seba daşinasnayişê nuštoğêkê edebiyatê Zazaki u ê eseranê ey a. Ino nuštoğ, Feqi Çolig o. Nameyê ey esıl Bilal Durgun o. Ey, nameyê Tefsîrê Qur'onê Kerîm yo mealo Zazaki nušto. Ino semed ra edebiyatê Zazaki dı xızmetêko muhim kerdo. Feqi Çolig, serra 1971 dı qezayê Daraheni ê Çolig(Çebaçur) dı dadiya xu ra biyo. Ey hem medreseyanê welatê xu dı hem zi zobina medreseyanê dugelanê binan dı wendo u tedris diyo. Wı İstanbul dı cuyeno.

Feqi Çolig, edebiyatê Zazaki ri eğleb hetê açarnayişê eseranê muhiman xızmet kerdo. Ini eseri, eseri dini yi. Ey Erebki ra kitabê Bısilmanan kıtabo mıqades Qur'ano Şerif, Diwanê İmam Şafii u kitabê Hesên en-Nedwi Qısasul Enbiya(Qêy Tûton Heyat û Cûyayişê Peximberon); Farski ra Diwanê Baba Tahir Uryani açarnayi Zazaki. Ey, bıxu qey tutanê Zazayan bı nameyê Mevlidê Peximbêr Qêy Tûtonê Zazon mewlidêko musteqıl nušto.

Ina xebat, semedê behskerdiş u daşinasnayişê eseranê Feqi Çoligi biya. Xebat dı metodanê cıgêrayışanê ilmiyan ra bı metodê tedqiqkerdiş u nejrıyayışê eseran vıraziyaya. Ina xebat ra meqsed qey edebiyatê Zazaki nımune ardış ser ramotışê eseranê Feqi Çoligi yo.

1. Feqi Çolig u Eseri Ey

Feqi Çolig(Bilal Durgun), edebiyatê Zazaki dı nameyêko muhim u ercayi yo. Çolig, serra 1971 dı qezaya Daraheni ê Çolig dı ameyo dunya. Qıcti u xortiya ey welatê ey dı viyerta. Ey vercu medreseyanê welatê xu dı destpê tedrisê dini, Erebi u Farski kerdo sera 1994 dı veciyayo teber u qasê 9 serran welatanê ciyayan zey Pakistan u İran dı tehsilê xuyê ilmi u edebi kerdo. Nuštoğ Çolig; Tırki, Kurdki, Erebi u Farski zano u eşkeno ini zıwananê bınuso u bîwuno. Edebiyatê Zazaki dı eseri verini Mewlidê Nebiyyu'l Qureyşi (Korkusuz, 2004, s. 63-65) u Biyişê Pêxemberî (Kırkan, 2018, s. 90) yo vervecayiş u ramotişê Zazaki dı eseri edebi nusiye ser a ameyi nuştiş. Destpêkerdişê nuştişê Zazaki ê Feqi Çoligi dı zi hına yo refleks u his xu ramocnena. Wı sebebê destpêkerdişê xuyê nuştişê Zazaki bı ini cumleyan ano zıwan: “Wext mı teberê welat dı tedrisi medrese diyên mı waşt ez derheqê Zazaki dı xebatan bıkeri. Serra 2007 dı ma keyeyê embazêk dı bi. Ma Zazaki ser mijuli kerdên. Embazan ra embazêk va: ‘Serranê 1870yan dı İncilêk açarniyayo Zazaki.’ Raşt a ino İncil esto çino ma nizani. Ino vate dıma çimi embazêkê ma hesiri biyi de u ey va: ‘Eger Fileyan(İseviyan) bı serran o hına yo fıkır ser hereket kerdo şıma çıra hına çiyêk ser a nifıkiriyeni. Şıma eserêko İslami niaçarneni Zazaki?’ Ez tesirê ino vateyê embazê xu dı mendo.” (“Zazaca Kur'an-ı Kerim mealı basıldı”, 2014) ... " (Zazaki ser) Qıctiya mı ra xebati mı esti. La ina hot serr esta mı destpê kerdo ez eseranê xu keno kitab. Xebata mına verin heyatê Hz. Muhammedi ser a yo mewlid o. Mı ino mewlid açarnayo Zazaki. Dıma ma mealê Qur'anê Kerimi Zazaki neşır kerd. O zi xebata panc serran a. Rına ma qey tutan nameyê hikayeyanê Pêxamberan kitabêk açarnabı Zazaki (“İmam-ı Şafii ve Tahirê Uryan'ın şiirleri Zazacaya çevrildi”, 2016).”

Heta eka ha açarnaye ha telif panc eseri nuštoği neşır biyi:

- Mewlîdê Peximber Qey Tutonê Zazon
- Qê Tûton Hîkayet o Cuyayîşê Peximberon (Hasan en-Nedvi)
- Tefsîrê Qur'onê Kerîm Zazakî
- Dîwonê Baba Tahirê Uryan'î
- Dîwonê Îmamê Şafîî

1.1. Mewlîdê Peximber Qey Tutonê Zazon

Kelimeya mewlidi, Erebi ya u menayê cayê u wextê biyayişi dı şıxuliyena. Kitabê ki terzê menzum dı biyayişê pêxemberi ra behs keni bı nameye mewlidi name beni. Eseranê mewlidan dı teyna biyayişê Hz. Pêxemberi ra nê zey miraç, mucize, wefat u zobina wesifanê pêxemberi ra behs keni. Eseri tewirê mewlidi miyanê

edebiyatê klasik dı ca geni. Bênatayê miletanê Bısilmanan dı ino edebiyat bı destê merdumanê zanayoğan u alıman ameyo meydan. Şair u nuştoği ino edebiyati egleb medresa ra mezun biyi u merdumi roşnviri yi. Eseranê klasikan dı egleb mewzuyi zey eşqê Homayi, temayi diniyi u heskerdışê pêxemberi yeni nuştış (Bakırcı, 2003, s. 1-2).

Edebiyatê Zazaki dı esero nuşteki yê tor verin yo mewlid o. Ino mewlid, Mewlidê Nebiyyu'l Qureyşi yo u serra 1899 dı ameyo nuştış (Varol, 2012, s. 625-653). Seba inay edebiyatê Zazaki dı mewlidi cayêko muhim geni. Edebiyatê Zazaki dı new mewlidi esti. Ini mewlidan ra yo zi ê Feqî Çoligi yo (Çolig, 2012). Ino mewlid, ê mewlidanê binan ra ciya yo; çunki ino mewlid qey tutan ameyo nuştış.

Mewlidê Çoligi, serra 2012 dı ameyo nuştış. Mewlid, hem bı herfanê Erebi hem zi bı herfanê Latini ameyo nuştış. Ripelo verin ra çep ra raşt 24 ripeli bı herfanê latini, ripelo peyin ra raşt ra çep 20 ripeli bı herfanê Erebi nusiyayi. Mewlid, Mewlidê Çoligi hiri qısıman ra yeno meydan: Vervate, mewlid u dua.

Qısımê herfanê Latini dı dua Zazaki, ê herfanê Erebi dı dua Erebi ameyo nuştış. Biyê qısımê dua mewlid dı 101 beyiti esti. Beyiti terzê mesnewi dı bı rêzkerdışê aa, bb, cc, dd... usb rêzbiyi:

“Sera peni Ebu Talîb kerd wefat -- a

Dima Xetîca temomi bi heyat -- a

...

Şar Medîna bey'et kerdi Egeba -- b

Da'wet kerdi Peximber bi Medîna – b” (Çolig, 2012, s. 13)

Mewlid dı zey destpêk(Hemd u sena), qıctiya ey ra heta ameyişê pêxemberi heyatê ey, pêxemberi u dewet, hicret ra heta fethê Mekke mıcadeleyê ey, Sulhê Hudeybiye ra heta Hecê Xatırwaştışi u Feslê Merheba şeş mewzuyi esti. Ini mewzuyi ciyayi bı sernuşteyan şeklê qısımanê yobinan ra ciya nibiyi; bı beyta tesliye (selawata cêrin) yobinan ra ciya biyi:

“Qey Ehmêdî timi bîyarên selawat

Peximbêr seri timi vajên esselat”

Nuştoğ Çolig, meqsedê nuştışê mewlidê xu qey tutan hına izah keno:

“Hedefê inî molîd: Hedefê inî molîd hîrî çî yî.

• Ini molid qey tuton omeyo nuştış. Pê zonêko saf o sade o pê Zazakîya zelal nusîyo, ko tutî Zazê hem pê kilmî molid bimusên o hem pê rahetî bieşkên hifz bikerên.

• Pê destegêrî o paştgêrîya Homê, mi heyat o cuyayîşê Peximbêr (s) bi kilmî o pê wezîn ard zon ser, ko qijî hem heyat o cuyayîşê Peximbêrê Homê (s) bimusên o hem vajon o lughatonê Zazakî bunder bibê.

• Molid ‘edetêko hol u, ko mîyon miletonê bisilmonon d’ yenu nuştîş o wendîş. Molid semede medhê Peximbêr (s) di zaf ca nuşttoxê molid hed ra vejîyenî o kuenî mîyonê xurafun o buetunon. Nîyete yên medhê Peximbêr (s) u. Lakîn zaf ver şîn o buetunon kenî Peximbêrî. Hedefê inî molîd heyat o cuyayîşê peximbêr (s) bi kilmî o xurafon ra dûr nuştîşu. Ko wa tutî ma heyatê Peximbêr bi kilmî o xurafon ra dûr bimusên...(Çolig, 2012, s. 5-6)”

Nuştoğ, mewlidê xu bî weznê heca ê 11în nuştî; labelê qisimê dua dî terzêko serbest xu ramocneno:

“Ez şî-ma ver-de-na / ceh-do raşt se-ri = 6 / 5

Ba-dê mi a-me-gê / -rê xu pêy-se-ri = 6 / 5 (Çolig, 2012, s. 19)

...

Homawo ti ma cenneti ra mehrum mekerî

Homawo ti waharî ‘efî o ma gunakarî

Homawo ti waharî îhsanî o ma muhtacî

Ey xaliqî ‘erd o ezmunî

Ma tu ra wazenî emunî (Çolig, 2012, s. 19)

Nuştoği, ino mewlid dî zey xebatanê xuyê binan fekê/diyalektê Çoligi şixulnayo.

1.2. Qê Tûton Hîkayet o Cuyayîşê Peximberon

Ino kitab, Hesên Ali en-Nedwî yo. Hesên en-Nedwî, 1914 dî ameyo dunya u wî Hindistan ra yo. Serra 1999 dî 31ê aşma kanunoverin dî wefat kerdo. Wî merdumêko alim u meruf, nuştogêko welud o. Ey dewaya Bısilmani ri zaf xızmet kerdo, runayîşê zaf dezgeyan zey Rabiat’ul Alemî’l İslam dî wezife gureto. İnî dezgeyan dî xebati ercayî kerdi u seyahati ilmi u siyasi kerdi. Ey, mekteb u medresayan dî dersi ilmi dayi, konferansi viraştî, kitabî nuştî. Nedvî, kitabî xu eğleb bî zıwananê Erebkî, Urdukî u İngilizkî nuştî. Nızdê 700 kitabî ey neşîr biyî. Zaf kitabî ey açarniyayî zobîna zıwanan. Qısas’un-Nebîyyin Lîl Etfal, Siyretu’l Xatemu’n Nebîyyin, El-Qıraat’ul Raşide u Maza Xesere’l Alemu Biinxitatî’l Muslimin eseranê ey ra çend eseri ki zaf yenî zanayîş u wendîş (Bırışık, 2006, s. 515-518). Feqî Çolig, kitabânê Hesên en-Nedwî ra kitabê

Qisas'un-Nebiyin Lil Etfal, bı nameyê Qê Tûton Hîkayet o Cuyayîşê Pexemberon açarnayo Zazaki. Ino kitab, Erebkî nusiyayo u nusxaya esıl 384 ripeli yo. Nedwi, ino kitab dı qıssayi/hikayeyi pêxemberan bı yo zıwano zelal u akerde nuşti. Ini qıssayi Qur'ano Şerif dı viyereni. Feqî Çolig, ino kitab, serra 2013 dı qey tutanê Zazayan musnayışê Zazaki u heyatê pêxemberan açarnayo Zazaki. Nuştog Çolig, kitab, sare ra heta peyni yo bı yo nê, mena ser kılm ra açarnayo. Çolig, vervateyê kitabı dı semedê ina xebatê xu ini çiyi nuşti: "Mi kitabe yî "Qisesun Nebîyyîn Lî'l-Etfal" xulasî ser çarna zazakî. Lêk mı kitabê yî tercuma bi lefz nîkerd. Mi xulasê menê kitabî çarnawa a. Temomê mena eydê yî wa, lêk tercume bi lefz nîya. Mi kitab heto pêni tercume nîkerd. Heti behs Musa pexîmbêr tercume kerdî (en-Nedvi, 2013, s. 4)."

Kitabê Qê Tûton Hîkayet o Cuyayîşê Pexemberon 88 ripeli yo. Feqî, kitabı esıl Qisas'un-Nebiyin Lil Etfali ra hemı qıssayi niaçarnayı Zazaki. Ey teyna şeş sernuşteyan dı hekatê Hz. İbrahim, Yusuf, Nuh, Hud, Salih u Musa pêxemberan açarnayı Zazaki.

"...Yûsuf zonênê ko emunetdarî mîn insonon di tay a,

Yûsuf zonênê ko xaîntî o xîyanet mîn insononi di zaf a.

Yûsuf dîyênê ko inson malê bêytullahî heder kêni,

Yûsuf onênêko îmkunat zaf î, lêk pîyori bîlasew heder benî.

Heder bênê; çûn mîre Homê ra nîtersênî, kutikî mîron gueşt wuênî o inson wêşonî... (en-Nedvi, 2013, s. 37)"

Misalo corin ra zi ma vineni kitab dı bı fekê merkezi Zazakiyêka zelal u şenik şıxuliyaya. Kelimeyi zey 'min/miyan, inson/insoni' goreyê formê qisekerdişi terxim/kılm biyi. Goreyê fekê Çoligi herfanê 'm' u 'n' ra ver herfa 'o' u diftongi (dı herfi vengini tikiştı) şıxulnayi.

1.3. Tefsîrê Qur'onê Kerîm Zazakî

Qur'ano Şerif, kitabane ilahiyan ra peyin o. Qey insanın wesileyê hidayet o, cihanşumul o u heta qiyamet raviyer o. Qur'ano Şerif, Erebkî nazil biyo. Ino kitabı mîqedes wazeno insanı ey bîmusê, fam bîkerê u pê amel bîkerê. Ino semed ra ê şari ki Erebi niye wext biyi Bîsilmane inan Qur'ano Kerim açarnayo zıwanê xu. Pê ini zıwanan meal u tefsîrê ey ameyi vıraştış u nuştış. Qur'ano Şerif, zey Farski u Tırki zıwanan wextêko rew dı tercume biyo; labelê Zazaki dı ino gure seba tîkê probleman u sebeban nîzdê 1400 serri erey mendo. Ino erey mendış dı zey biwayiriya Zazaki, nibiyayîşê telim u tedrisê Zazaki, desteg nidayîşê dugel u hukumatan tesirê çend sebeban esto. Qur'ano Şerif vercu bı destê nuştog Feqî Çoligi serra 2014 dı açarnıyayo Zazaki u mealı verin ey nuştı. Ino semed ra xebatê Çoligi ina çarçewa dı xebatêka muhim a.

Tefsîrê Qur'onê Kerîm Zazakî, serra 2014 dî Îstanbul dî hetê Neşîrxaneyê Astun ra bî wesitayê Neşîrxaneyê Ravza ra neşîr biyo. Nuştoğ(Muelif) Çolig, qapağê xebat dî xu bî nameye mufesir name kerdo. Xebat, hetê Hasip Bingöli ra redakte(teshih) biya. Bingöli, ripelanê verinan dî qasê panc ripeli yo nuşteyê daşinasnayîş u kritikkerdiş nuşto. Ey ino nuşteyê kritiki dî derheqê sembol u herfanê redaksiyon u transkripsiyon melumati dayi. Rîna elifbaya ki qey meal/açarnayîş şîxuliyaya transkripsiyonê ina elifba şeklê tablo dî daya. Qısîmo bin qısîmê dekotîşî yo. Muelif Çoligî ita dî derheqê qewremanê açarnayîş, tercume, meal u tefsiri melumati dayi u çîra xebatê xu bî meal nê bî tefsir name kerdo ay izah kerdo. Nuştoğ, ino qısîm dî zobîna qewreman sera vîndeno u peyniya qısîmî dî ca dano duayêk. Qısîmê dekotîşî ra dîma yo tablo esto. Ino tablo dî nameyê sureyan, humarê ayetanê sureyan u ripelanê sureyan ramocneno (Çolîg, 2014).

Formê nuştîşê zîwani u kotîşê prosesê zîwani melumatê teknik, gramer u raştînuştîşî wazeno. Ino xîsus qey Zazakî zîwanêko newe koto nuştîş u hetê nuştîşî ra yo standartê ey çîno tor muhim o. Çolig, hetê nuştîşî ra ina zoriya Zazakî ra beno tesirdar. Ina zori, xebat dî xu ramocnena. Feqî Çolîg, wazeno xebatê ey mealê(açarnayîş) Zazakî wa rînd u serfiraz bo. Wî ino semed ra 18 aşmî şîno qursê zîwani.

Çolig, xebatê mealê Qur'ano Şerifi çar serran dî qedînenen. Dî serri xebatî qey açarnayîşê Zazakî, dî serri zi qey grafik u teshîhi viyereni. Xebat, nameyê “din u zîwan ra” xebatêka ercayî ya. Xebat, bî fekê Çoligî nusîyaya; la merdumêk bîşkayo Zazakî qîsey bikero u bîwuno xebatê ey mealî fom kenî. Mutercim(Açarnayoğ) Çolig, eğleb ê kelîmeyan şîxulneno ki şar îni kelîmeyan heyatê xuyê roci dî şîxulneno. U cayê îni kelîmeyan dunyaya hiş, zerr u tigêrayîşê Zazayan esto. Heta ey dest ra yena kelîmeyêka Zazakî niya ya zi qey Zazakî newe ra vîraziyaya nişîxulneno (“Kur'an`dan sonra hadisler de Zazacaya çevriliyor”, 2014). Feqî Çolîg, zoriya tercumekerdîş u açarnayîşê Qur'anî zano u ina zori qısîmê Teqdimî dî bî cumleyanê cêrinan ano verê çîman:

“...Hîna yo xebat, hem xîsusiyetanê eseranê edebîyan hem zi ê îlmîyan kîrîşena. Xora (îno gure) hetê cîvetîş, fesahet u belâğat ra merîfet(westayî) wazena. Xebatê tefsîrê(mealê) Qur'anî seba îni sebeban gîran a. Herkes îno mesuliyet nîgeno xu mîl.

Rînd a, hîna yo xebat çîra gîran a u mesuliyetê ina xebat çîra zêd o? Çunki Qur'an destê yo mexluqî ra nivîciyayo u nîusîyayo. Zîwanê Qur'anî zîwanê insani yo, Erebkî yo. La Qur'an înay ra wet çîyêk o. O, kelamo îlahî yo, zîwanê ey Erebkî yo. Cu, kerde u heyatê Ereban ra mocnakan dano; labelê mîxatabê Qur'anî teyna Erebi niyî.

Mesajê ey cihanşumul o, her wext u ca dı veng dano herkesi. Inay ra zıwanê ey dı zıwanê ma vıraştayan ra yo ciyayi esta. Ina ciyayi hetê transandantal(berzi u ercayi) ra wa. Seba ini sebeban tercumeye(açarnayışê) Qur'ani zobina yo usul wazeno. Tercumeyê(açarnayışê) ey nimanena tercumeyanê binan. Açarnayışê Qur'ani dı xıusiyeti xasi esti. Ino semed ra Qur'an hem hetê fomkerdış u dafomkerdışı ra taybet, bimisal, bifer u yo yo. Metnê Qur'ani dı tizere musnayış, dafomkerdış, veng, aheng, uslub, mecaz, istiare, fesahat u belağat esto (Çolig, 2014, s. IV)..."

Xebata Çoligi, xebata tercumeyê Qur'ani ya; labelê ey qey xebata xu kelimeyi tercume u meal nê kelimeya tefsir veta ver, tercih kerda. Wı kelimeya tercume tercih nikeno; çunki ey gore kelimeya tercume dı 'yo ayet hetê mena, vatiş, belağat, edebiyat u daşinasê ra' yo bı yo açarniyena zıwano bin. Tercumeyê Qur'ani ino tewır mumkin niya. Wı kelimeya meal/tevil zi tercih nikeno; çunki ey gore meal/tevil waştışê mena yo. Ayeti Qur'ani çı vani bı xetanê qetiyar nieşkiyeno bıaçarniyayi zıwanêko bin. Wı kelimeya tefsiri tercih keno; çunki ey gore tefsir, ayet ra çı mena qest bena ay vano, keno a (Çolig, 2014, s. XI-XIII).

Çolig, xebatê xuyê Tefsirê Qur'an dı fekê Çoligi gureto ver. Xıusiyetê inê feki zey cadayışê diftongan(tikişta şıxulnayışê dı herfanê vengınan), xetımnayışê peyvengan, vısnayışê tîkê vengınan xebatê ey dı xu ramocneni. Ey hetêk ra goreyê tercihê nuştışê Bedirxani herfi 'i / î' şıxulnayi, hetêk ra zey 'gh, sh, th, wh' ferî bivengi (geminant consonant) şıxulnayi. Qey herfa ع werteyê kelime dı şeklê 'ae', sare u peyniya kelime dı şeklê ' şıxulnayi. Ey qey herfanê غ (gh), ح (h), ط (th), خ (x), ص (sh) piyor piya 39 sembol, diyagram ya zi ferî bivengi şıxulnayi. Çoligi, zey 'r' u 'l' herfi qalındı u bı şeddeyan herfi dı dori nuştı (Kırkan, 2020, s. 309-335):

"Û mînê şima d' teki estî ko wazenî tepîya vinderê. Û wexto yo musibet gina şima vonu: Homê, mi rî rehm kerd ko ez torê yîna nîşîyo." (Çolig, 2014, s. 88)

"Û necwa û mîyoni xebêdayîş şeytonî ra wa, ko pê mumînnon bikeru tal, û bîla îznê Homê wu nîşkeno zirarêk bidu yîn." (Çolig, 2014, s. 542) "Zey afala Key-Fîrewn û ay vîrînonê yîni ko ayêtî Homê xu înkâr kerdî û Ma zî semedê gunonê yîn, yin helak kerdî. Û ma Key-Fîrewnî gherq kerd. Û pîyorinê yîn zalimî bî." (Çolig, 2014, s. 183)

Ino eser dı diftongi ca geni ki ini fekkânê binan ê Zazakî dı çini yi. Xora diftongi teyna fekê Çoligi dı esti. La rına xebat dı hali oblîki ca geni. Ino xıusiyet fekê Çoligi dı zaf ca nigeno (Kırkan, 2020, s. 309-335). Kıtâbê Tefsîrê Quronê Kerîm Zazakî dı werteyê ripelan dı eslê Qur'ani, kıştanê cêr, raşt u çepan dı mealê Zazakî ca geno. Mutercim Çolig, Erebkî zaf weş zano. Inay ra xebat, hetê açarnayışi ra zıxm a; labelê ma qey imla(râştınuştış) nieşkeni inay vac. Tîkê ayetan dı kelimeya Zazakî yo bı yo herındê kelimeya Erebkî nigena. Ini cayan dı kelimeya nızdmena şıxuliyaya. Tîkê cayan dı

açarnayış hetê kelime ra kê mendo. Ino weziyet zey misalanê cêrinan egleb, nuştış dı tikê tengi u problemanê Zazaki ra yeno meydan:

فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴿٤١﴾

“Ey qasidê Mi! Wexto Ma her umet ra yo şahad ardi û Ma ti zî înon sera kêrdî şahad, aw wext halê yin sebeno (Çolig, 2014, s. 84)?”

وَلَا يُحْسِنُ الَّذِينَ كَفَرُوا سُبْقًا أَنَّهُمْ لَا يُعْجِرُونَ ﴿٥٩﴾

“Ay kafirî wa nîvajên ko ma xelisîyê. Yin hergiz nîşkenî ma âciz verdên! (Çolig, 2014, s. 183)”

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُنْفَخُونَ ﴿١٤﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿١٥﴾

“Ruejiko qiyom ben ara aw ruej însan yobînon ra cîyera bînê. Ayêko îmon ardu û âmelo salih kerdu, yin hê baxçê cennetî d’ şad û keyweşî (Çolig, 2014, s. 404).”

1.4. Dîwonê Îmamê Şafîî

Îmam Şafîî -bı nameyê xuyê tam Ebu Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas b. Osman- sistemê fikriyatê İslami dı merdumêko şinas o u ey wareyê fîqh u şiir dı tesiri xorini viraştî. Fikriyatê İslami zey ey merdumanê âlim, abid, zanayoğ u namdaran yeno zanayış u fam beno. Îmam Şafîî, seserra hicrî ê diyin cuyayo. Wı dewrê Ebasiyan dı serra 767 dı Ğaze dı dadiya xu ra biyo. Wextê xelifetiya Me'mun dı serra 820 dı wefat kerdo. Ey bı eserê xu er-Risâle unvanê runayoğê usulê fîqhî gureto. Rayiranê famkerdışê nassan u nassan ra hukımvetış seni beno ey belu kerdi. Wı ino ware dı feqiho hediszano verin o. Îmam Şafîî, hetê ilim, xebat u eseran ra alimêko welud o. Ey se ra zêd eseri nuştî. Eseranê ey ra çend eseri inê yi: El-Umm, Kitab'us-Sunen wel-Musned, Er-Risale fil-Usul, El-Kitab-ul Bağdadiyye, El-Mebcut u Ahkam'ul-Kur'an (Aybakan, 2010, s. 223-233)... Îmam Şafîî, hetêk ra şairêko menşur o; la ey şiiri xu bı destê xu benateyê dı qapağan dı nidayi ari. Şiiri ey kitabane biyografi u tezkireyan dı şeklêko vılabiyaye dı ameyi heta eyro. Abdurrahman b. el-Mustavî u Muhammed İbrahim Selimi vercu ini şiiri Îmam Şafîiye dayi ari. Dıma şeklê dı cildan dı neşır kerdi. Îmam Şafîî, şiiranê xu dı tor zaf ca dayi mewzuyê ki zey dua, cibiyayış u durkotışê embazan, heybetê merdumanê cumiyerdan, teqdir nivinayış u embazo kamil exlaq ra behs kenî u şiret dani. Şiiranê ey dı derheqê ilim dı çend qısımi ca geni (Oğuz, 2019, s. 215-223). Nuştôğ Feqi Çoligi, ino diwan qey Zazayan serra 2016 dı nusxaya Erebkî ra açarnayo Zazaki. Ino esero tercume 179 ripeli yo u bı nameyê Dîwonê Îmamê Şafîî neşirxaneyê Astun ra neşır biyo (Çolig, 2016).

Çolig, ino eser goreyê fekê Çoligi açarnayo Zazaki. Feqi Çolig, eseranê xuyanê telif u tercumeyan dı fekê Çoligi tercih keno. Kitab dı dı ripeli ki oniyeno yobinan ra

ripelêk dı beyiti Ereki, ripelêk dı beyiti Zazaki ca geni. Açarnayoğ Çolig, şîiri İmam Şafîi goreyê kelimeyan u beytan yo bı yo niaçarnayi goreyê mena açarnayi. Kitab dı qepağoz rizere dı benateyê nameyê kitabı u açarnayoği dı yo çarbenda Zazaki esta. Feqi Çolig, ina çarbend dı İmam Şafii u ilmê ey wesifneno. Ina çarbend qepağoz peynı dı zi ca gena:

Âlimê qur'on û sünnet zonê yi fesîh

Mîn ummeti d' Şafîî monenu mesîh

Duyes qerna kêrgî hê qutê yî wênî

Yî fiqh u ayê g' dima xuf kê n mesih (Çolig, 2016, s. 1)

Feqi Çolig, derheqê İmam Şafii u diwanê ey ini çıyan vano:

“Ma Farskiya Baba Tahiri u Erekiya İmam Şafîi pawa metinanê orijinalan dayi. Inay ra dı meqsedi ma esti: yani mıntıqaya ma dı Zazayi esti ehlê medrese yi. Wa ê hem (tera) istifade bikerên hem zi mıqayese bikerên ki belka yo veciyeno yeno hela inı gelat tercume biyi ya nibiyi wa bıfıkırıyo. Belka çiyêko tor holi ri beno wesila. Wext bıvaciyo İmam Şafii vercu fiqh yeno herkes vira u ino mewzu dı wı otorite qebul beno... İmam Şafii, biyê fiqh edebiyatê Ereban dı merdumêko referans hesabiyeno. Mavac, eger referansê yo kelime İmam Şafii bê a kelime raşt hesabiyên... İmamo Şafii, bıxu şîiri xu benateyê dı qepaği/diwan dı nidiyê ari. Ey rê rê tîkê şîiri nuştbi u inı şîiri tîkê çımeyan dı estbi. Baco inı şîiri diyayi ari u biyi yo diwan. Ma zi ino diwan tercume kerd (“İmam-ı Şafii ve Tahirê Uryan'ın şîirleri Zazacaya çevrildi”, 2016)...”

1.5. Dîwonê Baba Tahîrê Uryan

İnsani bı wesileya edebiyati hisan u fıkranê xu ya bı fek ya zi bı nuşte ê insananê binan ra vani. Usulê nuşteki dı edebiyatşınasan eseri xu ya bı terzê nesiri ya zi bı terzê nezîmî(şîir), nuştî. Ini wırdi terzi edebiyatanê klasik, modern u şari dı esti. Baba Tahir Uryan, nuştog u şairanê edebiyatê klasik ê tesewufi ra yo.

Baba Tahir, goreyê vateyan peyniya seserra 10 dı dadiya xu ra biyo u heta werteyê seserra 11. cuyayo. Wı merdumê ko mutesewuf u şêxê dergahê Qelenderi yo. Tahir Uryan, Kurdanê Loran ra yo u heyatê xu welatê xu Loristan dı viyarnayo. Dubeyti(şîiri) xu bı zıwanê xu Lori nuştî. Tahir Uryan, Farsi u Ereki zi hol zano u bı inı zıwanan metini u eseri nuştî. Heyatê ey dı eşqo ilahi ver geno u wı goreyê inê eşqı cuyayo u bı derdê inê eşqı weşayo u peşayo.

Goreyê tesbitan dı kitabı Baba Tahiri esti:

Divân-ı Kâmil-i Bâbâ Tâhir-i ‘Uryân u el-Kelimâtul-kisâr.

Kıtabê ey Divân-ı Kâmil-i Bâbâ Tâhir-i kıtabê şiiranê ey i. Ini şiiri dubeytan ra ameyi meydan kıtab dı 296 dubeyti u çar gezeli esti. Wı terzê dubeytan dı westa yo. Ey, dubeytanê xu dı bı vateyanê zerriyan zey fena(merdış u çinbiyayış) u tewazu(zerrşeniki) şıxulnayı.

Kıtabê ey el-Kelimâtu'l-kisâr Erebkî nusiyayo u kıtab dı tewirê nesiri dı zey ilim, merifet u ilham mewzuyi tesewufi şıxuliyayı. Ey ini mewzuyi zey wecize bı cumleyanê kılmi u zafmenayı ardi zıwan (Sönmez, 2023, s. 307-330).

Feqi Çolig, edebiyatê Farski ra Dîwonê Baba Tahîrê Uryan'î zi açarnayo Zazaki. Ino kıtabo açarnaye 285 ripeli yo. Nuştoğ ripelêk dı metino Farski, ripelêk dı metino Zazaki nuşto. Ma cor dı vatbı Tahir Uryan diwanê xu Lorki nuşto; labelê nuştoğ Çolig, ino diwan nusxaya Farski ra açarnayo Zazaki. Nuştoğ Çolig roportajêk dı qey ina xebat inan vano:

“...Baba Tahir, şiiri Farski nuşti. Labelê wı Kurdanê Hemedan ra yo. Seserra 5. ê hicri dı cuyayo. Diwanê Baba Tahir Uryani, edebiyatê Farski dı cayê ko muhim depişeno. Miyanê şari dı herkes ey zano u şinasneno. Miyanê merdumanê tehsilkaran dı herkes mıhaqeq beytanê ey ra yo dı beyitan zano... Baba Tahir, yo dewreş u sofî yo. Merdumê ko arif o u vengdano zerra insanan. Wı sıxleti dano mewzuyan zey feryadê zerra xu, eşqo îlahi u bîrinanê cematkiyan (“İmam-ı Şafîi ve Tahîrê Uryan'ın şiirleri Zazacaya çevrildi”, 2016)...”

Feqi Çoligi, ina xebatê xu dı zi zey xebatanê xuyê binan fekê Çoligi şıxulnayo. Ey pawa herfanê Latini zey herfi û, ‘, uê, gh, d’, îa zobina herfi zi şıxulnayı. Heta ey dest ra ameyo hetê wezin(peyme) u qafiye metino orijinal dıma şiyo; labelê hetê açarnayış ra kelimeyi yo bı yo nê goreyê menayı açarnayı. Çolig, qepağê rizereyi dı miyanê nameyê eseri u nameyê xu dı ino çarbend nuşto. Ina çarbend qepağo peyin dı zi ca gena:

Leqebê yî baba û nomê yî tahir

Dîwonê xu d’ fesahet kerd zahir

Şerbetê edebiyat feki ra varena

A şerbet mi sawit zazakî ra axîr (Çolîg, D.B, 2016, s. 1).

Çoligi, açarnayışê diwanê Baba Tahiri ra ver yo vervate nuşto. Ino vervate dı derheqê şiir, Baba Tahir, diwanê ey u usulê açarnayışi ser a çiyi vati:

“...Mi şiîrê baba tahir tercûme bilefz nîkêrdî. Mi têyna mânê Baba Tahir tera îcarê kerdî. Xora şiîr tercûme nîbenu mi mânê baba Tahîr esas guret, zaf kelimê û

îstîlah êstî ko muradê yîn mâna lefzî nîya (Çolîg, D.B, 2016, s. 3-5)..."

Feqî Çolig, açarnayîşê Zazaki dî zıwanê ko zela u sade şıxulnayo:

“Ahengê nalî tim ghemdar zonû

Â yarê qelbê xalisî kurî zonû

Bîyerên zerrvêşayê ma pîya binalî

Qiyâmê zerrvêşayî, zervêşayî zonû

Nesîmiko gazê e pîlgor ra yenu

Mî rî bûyê sunbul ra weş yenu

Wexto şew pê gheyalê yî kuena

Sêrsîbê mînê wadî d' hewê gûl yenu (Çolîg, D.B, 2016, s. 147)”

Metino açarniyaye dî 708 beyiti, 2 çarbendi (Çolîg, D.B, 2016, s. 166-167), 1 gîzel (Çolîg, D.B, 2016, s. 276-281) u terzê medhiye dî Muhammed aleyhi selam ser yo şîir (Çolîg, D.B, 2016, s. 282-283) estî. Qısîmê Farsî dî benateyê dubeytan pê yo îşaret(titik) yobinan ra ciya biyî; la qısîmê Zazakî dî benateyê dubeytan dî heta ripelo 165 yo îşaret(titik) çîno. Ripelo peyin dî bî sernuşteyê ‘Ez ruajo ezel ra Tahîr zîya wa’ şîirêk esto. Ino şîir, şeş beytan ra ameyo meydan. Ino şîir dî şîir hetê feqîrî, bêçareyî u ecizî ra xu dano şînasayîş; la îta dî kinaye esta. Şîir, bî menaya mecaz(bin) senetê xu wesîfneno:

Ez theyra pel-şîktîyê verê derî wa

A mûma vêşayîyê verê pencera

Pêru hê kulbonê xud’ runîştî

Înî xîrabî d’ ez teyna ha tever a

Pa îna agîtî ez hendêk heqîr a

Tî vonîqey tim sarî ho înî vera

Zerrê! Hetono nîmirî tu r’ rahatî çîn a

Wexto conê mî çîne b’ rahatter a

Baghbononê lale verd zerrê mî dagh a

Derdê yîn verd regê mî binê xençer a

Ez ruajo ezel ra Tahîr zîya wa

Ayra pêru zonî ez Baba Tahîr a (Çolîg, D.B, 2016, s. 285).

Netice

Edebiyat dî nuştoği u eseri inan qey yobinan zey eyne yi. Nuştoğ, eserê xu ramocneno u eser, nuştoğê xu ramocneno. Eser, pê muesirê xu; telif pê muelifê xu u nuşte pê nuştoğê xu yeni şınasyayış. Ino semed ra xebatanê akademikan dî heyete nuştoğêk u eseranê ey ra behskerdış musayış, zanayış u famkerdışê zıwan, usul u uslubê ê nuştoği muhim o. Ina xebat dî ina ehtiyaci ser a çarçewayê meqaleyêk dî nuştoğanê edebiyatê Zazaki ê klasiki ra heyat u eseranê Feqi Çoligi ra behs biyo.

Feqi Çolig, Zazayanê Çoligi ra yo. Çolig, 1971 dî dadiya xu ra biyo. Ey medreseyanê welatê xu u dugelanê binan dî tedris diyo. Çolig; merdumêko zanayoğ, cığêrayoğ u nuştoğ o. Ey heta eka panc eseri Zazaki nuşti. Ini eseri hetê mewzu u tema ra eseri dini yê. Ini eseran ra teyna eserêk telif o. Çar eseri bini tercume yi. Zobina zıwanan ra açarnayışê eseran ser a Feqi Çolig, edebiyatê Zazaki ri xızmetêko muhim kerdo. Ereki ra kitabo mîqades Qur'ano Şerif, Diwanê İmam Şafii u Qısasul Enbiya; Farski ra Diwanê Baba Tahir Uryani kitabane tercumeyan ra yi. Eserê xuyê telif zi qey tutanê Zazayan nuşto u ino kitab Mevlîdê Peximbêr Qêy Tûtonê Zazon o.

Çolig, Zazakiya xu dî yo form u nuştışo standart ser a nişiyoy. Ey goreyê fekê Çolig u elifbaya transkripti yo form u nuştışo taybeti viraştio. Eserê xuyê telif u tercumeyi ina taybeti ser a nuşti. Eseri ki Feqi Çoligi tercume kerdi zıwano esil ra yo bî yo niameyi açarnayış; goreyê mena ameyi açarnayış. Feqi Çoligi eseranê xu dî Zazakiyêka zelal, akerde u herikiyaye şıxulnaya; labelê şıxulnayışê fekê yo mıntıqa u qasê mena açarnayışi, tercumeyê eseran dî tîkê problemi ardi meydan.

Ina xebat dî, heyat u eseranê Feqi Çoligi ra behs biyo ki wa cayê ey edebiyatê Zazaki dî biyo zanayış u qey daşınasnayışê zobina nuştoğan u eseran ina xebat bîbo yo mocnak u wesila.

Çımevi

- Aybakan, B. (2010). Şâfiî. TDV İslâm Ansiklopedisi, 38, 223-233.
- Bakırcı, S. (2003). Mevlid Doğuşu ve Gelişmesi. İstanbul: Akademik Araştırmalar.
- Birişik, A. (2006). Nedvî, Ebû'l-Hasan. TDV İslâm Ansiklopedisi, 32, 515-518.
- Çelik, A. Zazaca Kur'an-ı Kerim meali basıldı. (2014, 23 Temmuz). Erişim adresi: Zazaca Kur'an-ı Kerim meali basıldı
- Çolîg, B. F. (2012). Mewlîdê Peximbêr Qey Tutonê Zazon. İstanbul: Diwan.
- Çolîg, F. (2016). Dîwonê Baba Tahîrê Uryanî. İstanbul: Astun.
- Çolîg, F. (2016). Dîwonê İmamê Şafîî. İstanbul: Astun.

- en-Nedvi, H. (2013). Qê Tûton Hîkayet o Cuyayîşê Peximberon (F. Çolîg, Trc.). İstanbul: Diwan.
- Kanat, N. Kur'an'dan sonra hadisler de Zazacaya çevriliyor (Feqî Çolîg'le röportaj (2014, 20 Temmuz). Erişim adresi: <https://dogruhaber.com.tr/haber/137668-kurandan-sonra-hadisler-de-zazacaya-cevriliyor>
- Kırkan, A. (2020). Kur'an-ı Kerim'in Kürtçe Tercümeleri ve Zazaca İlk Kur'an-ı Kerim Tercümesinin Dilbilimsel Analizi. Artuklu Akademi, (7/2), 309-335. Doi: <https://doi.org/10.34247/artukluakademi.791040>
- Kırkan, A. (2018). Bîyîşa Pêxemberî ya Osman Efendî û Destpêkê Edebîyatê Klasîk yê Kırmanckî. İstanbul: Vate.
- Korkusuz, Ş. (2004). Tezkire-i Meşayih-i Amid Diyarbakır Velileri I-II. İstanbul: Kent Yayınları.
- Oğuz, O. & Dabbagh, S. M. (2019). İmam Şafii divanında ilim. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 14, 215-223. Doi: <https://doi.org/10.29000/rumelide.541013>
- Sönmez, N. (2023). Baba Tâhir-i 'Uryân: Hayatı, Eserleri ve Edebi Kişiliği. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, 108, 307-330. Doi: <https://doi.org/10.60163/hbv.108.016>
- Söz Haber. İmam-ı Şafii ve Tahirê Uryan'ın şiirleri Zazacaya çevrildi (2016, 13 Mayıs). Erişim adresi:
- Varol, M. (2012). Zazalarda Mevlid ve Siyer Geleneği. II. Uluslararası Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, Bingöl Üniversitesi, 625-653.

Extended Abstract

In literature, every writer is like a cornerstone. In literary field, he/she becomes visible and is talked about in terms of effort, work, influence, language, and style. Other studies are conducted on his/her life and works. In literature, the writer and the literary work are the main elements. The material of literature is language. In this context, the writer's work is a product of language.

Works should be written in every language. Such an effort is a beautiful and good service for the speakers and readers of that language. If a language is under threat in terms of living and speaking due to various reasons, if it is delayed in written literature, if it is not spoken much and few works are written, it is necessary to protect it.

There is a great danger for Zazaki in terms of speaking, writing, reading, and literature. For this reason, steps have been taken in the written field for Zazaki in the last half century and on this occasion, these valuable steps have opened a path for Zaza literature. This literature has gained a classical, modern and folk literature form and framework.

This study also aims to introduce a writer and works of Zazaki literature. This writer is Feqi Çolig, whose real name is Bilal Durgun. Çolig was born in 1971 in the Genç district of Bingöl. The writer, who spent his childhood and youth in his hometown, first began receiving religious education in Arabic and Persian in Bingöl. Çolig, who went abroad in 1994, received scientific and literary education in different countries such as Pakistan and Iran for about nine years. The writer Çolig knows Turkish, Kurdish, Arabic, and Persian and can read and write in these languages.

Feqi Çolig has served Zaza literature mostly by providing translated works. These translated works are religious works. Çolig, who is known as the first Zazaki Qur'an translation writer, published this work as Tefsîrê Qur'onê Kerîm Zazaki. This translation was published by Ravza Publishing House in Istanbul in 2014. Author Çolig names his translation as tafsir on the front cover of the work and explains this naming choice in the preface of the work. Two years of this work, which was completed in four years, were devoted to Zazaki translation and two years to graphic and proofreading work. This work is an important work in terms of 'religion and language'. The work was written in the dialect of Bingöl; however, a good Zazaki reader can easily understand his translation.

In addition to the holy book Qur'an, the author also translated from Arabic Imam Shafi'i's Diwan, Hasan en-Nedvi's Prophet Stories for Children; he translated

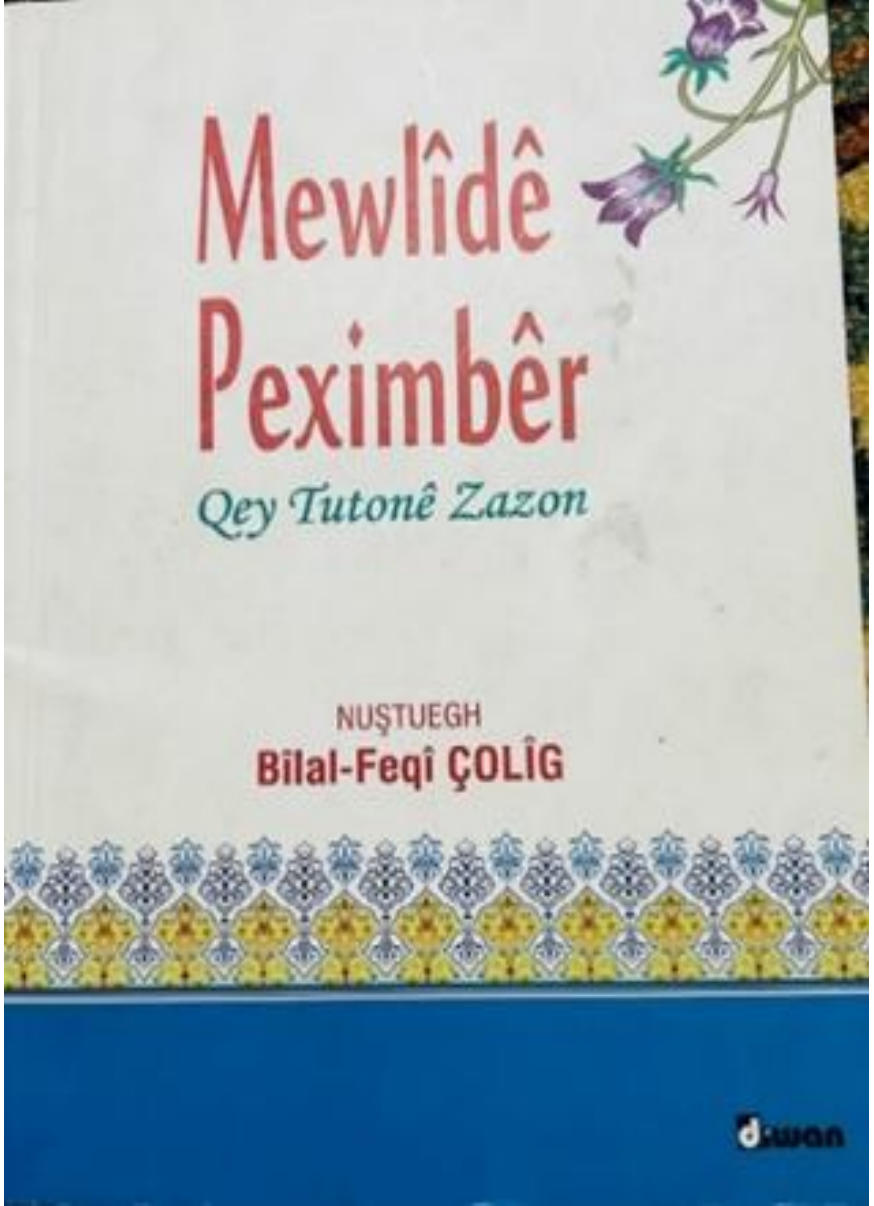
Baba Tahir Uryan's Divan from Persian into Zazaki. The Prophet Mawlid for Zaza Children is the only work written by him.

The mevlid genre has an important place in classical Zaza literature. In fact, the first written/authored work in Zaza literature is a mevlid. This mevlid is the work called Mewlidê Nebiyyu'l Qureyşiyi, written in 1899. Nearly 10 mevlids have been written in Zaza literature to date. One of these mevlids is Feqi Çolig's mevlid. This mevlid is different from other mevlids because it was written for children.

Çolig did not adhere to a certain form and standard in written Zazaki. He created a special form and writing according to the characteristics of Bingöl dialect and the transcription alphabet.

This study examines the life and works of Feqi Çolig. The study was conducted to talk about his works and introduce them. It is hoped that the study will contribute to the study of the lives and works of other writers from Zaza literature. The study used the work analysis and review method, which are scientific research methods. The aim of this study is to present examples from Zaza literature through the introduction of Feqi Çolig's works.

Ekler:

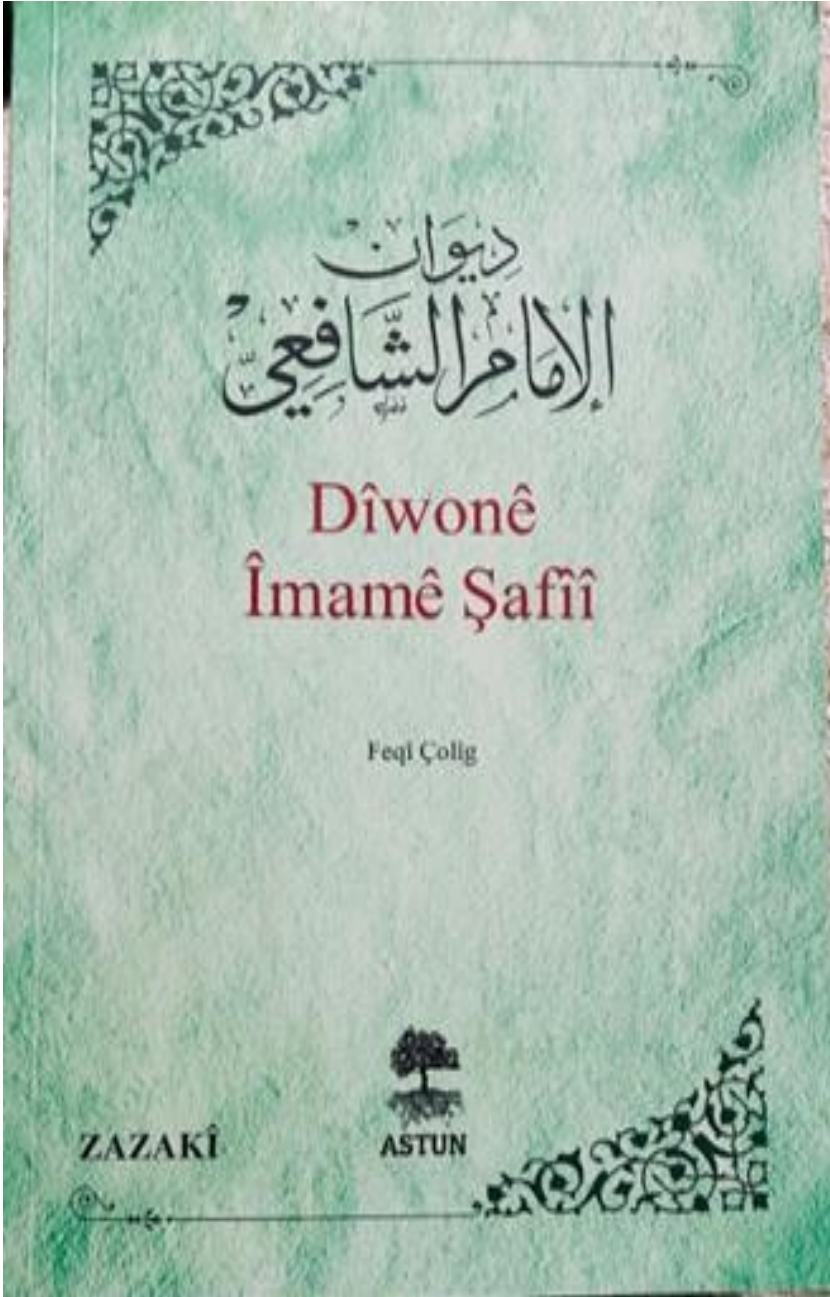
Resim-1: Mewlidê Peximber Qey Tutonê Zazon

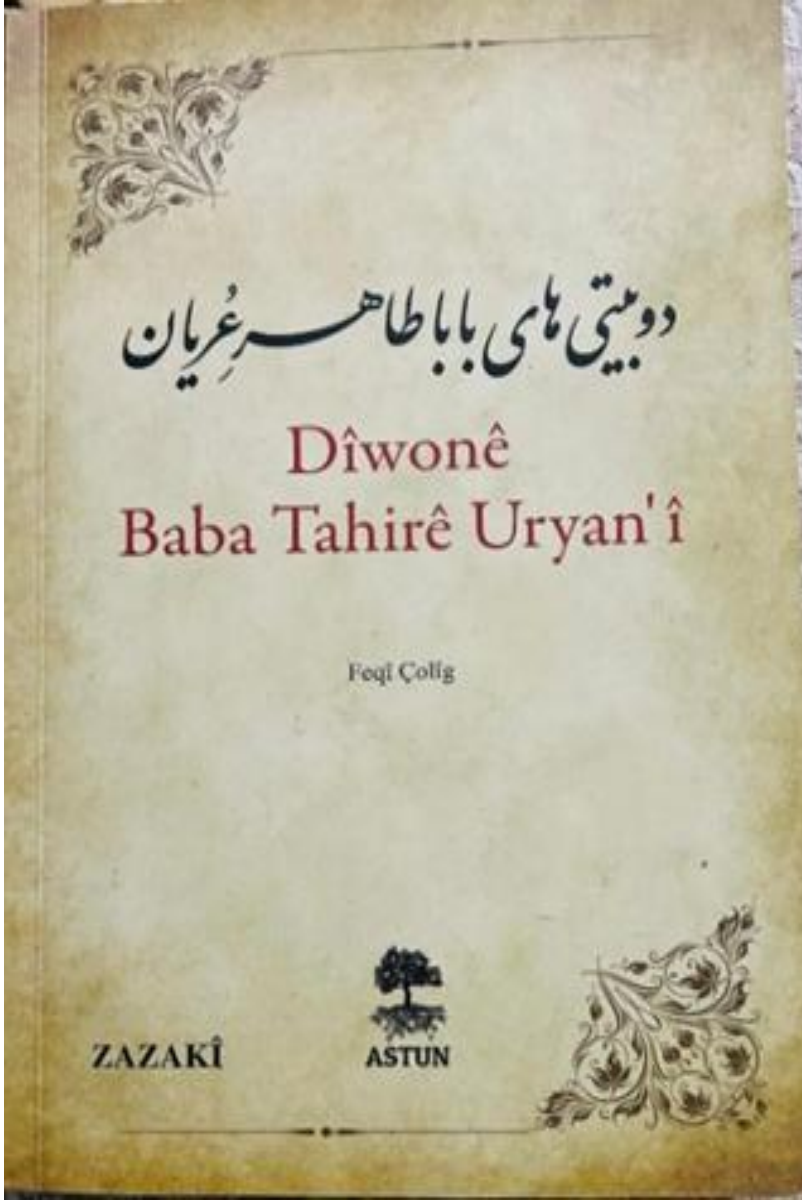
Resim-2: Qê Tûton Hîkayet o Cuyayîşê Peximberon

Resim-3: Tefsîrê Qur'onê Kerîm Zazakî

Resim-4: Dîwonê Îmamê Şafîî

Resim-5: Dîwonê Baba Tahirê Uryan'î